

Téma: „Jak se žije lidem na podpoře“
Individuální analýza rozhovoru

Informátor (respondent): Pan Z., 52 let, ženatý, dvě děti, nezaměstnaný, částečně invalidní (LMD), Rom.

Místo rozhovoru: poklidná otevřená zahrádka jedné restaurace v centru Brna (3.6. 2005)

Mému informátorovi je okolo padesáti let, je ženatý a má dva dospělé syny. Ti oba ještě žijí společně s rodiči, starší z nich právě odmaturoval. Informátor i jeho manželka pobírají sociální dávky. Na příčiny manželčiny nezaměstnanosti jsem se netázala. Můj informátor považuje za hlavní příčinu své nezaměstnanosti svoji částečnou invaliditu, věk, nedokončené vzdělání a barvu pleti. Jeho matka byla Romka. Dotazovaný se ukázal býti mnohomluvný, dobře se vyjadřující a používající inteligentní výrazy. Svoji účast na mé práci pojal způsobem, jako by jeho slova měla být publikována. Setkání s tímto člověkem bylo natolik zajímavé a inspirující, že moje původní obavy z příliš krátkého rozhovoru se změnily naopak v obavy z příliš dlouhého rozhovoru. Mimo přímo nahraný rozhovor se informátor zpočátku vyjadřuje o určitém schématu, Marxovi, strojích, lidech a jejich chybách. Nevím, zda někdy četl sociologické knihy, ale zdá se, že má opravdu široký rozhled, přestože z důvodu jeho životní situace a nezaměstnanosti by k němu majoritní pracující populace mohla přistupovat s předsudky vůči jeho schopnostem a inteligenci.

Můj informátor se zabývá meditací, léčitelstvím, hovoří o svých schopnostech, které jej podle něj provází od narození. Poté co mi mimo hlavní rozhovor předpověděl můj zdravotní stav, popsal mé vlastnosti a poskytl mi rady, začala jsem být silně ovlivněna jeho slovy; začala jsem věřit a důvěřovat a považovat jej za poloboha. Můj obvyklý nadhled se mi však nakonec uchovat podařilo a zkusila jsem na něj pohlížet opět bez ohledu na jeho vyjádření vůči mé osobě. Sledovala jsem jeho tok řeči, návaznosti v myšlenkách, gesta a úsměvy. Najednou jsem v něm viděla nezaměstnaného člověka, který chce živit svou rodinu.

Ovšem jasné východisko vyplývající z jeho sebezpřetence neexistuje. Karty opět míchá vyprávění o tom, že nic nepotřebuje, že k obědu mu stačí jablko, k večeři mrkev a že chce hlavně pomáhat lidem.

1. výzkumná otázka: Jak se osoba do situace nezaměstnanosti dostala?

Dotazovaná osoba se do situace nezaměstnanosti dostala především změnou místa bydliště a ztrátou kontaktů. Dalším důvodem stavu nezaměstnanosti je respondentova částečná invalidita (LMD), barva pleti a věk. Jako základ jeho problémů můžeme považovat také tu skutečnost, že vyrůstal v dětském domově:

„Vy jste říkal, že jste byl vlastně vyřizovat dědictví po mamince... Takže vy jste zažil své rodiče, i když jste byl v tom dětském domově?“

„...Né, né, jenom matku. Jenom matku a jen jsem se na ni podíval a jel jsem. Jsem to čekal samozřejmě... úplně zaostalý... neumí číst a psát... hrůza... prostě hrůza.“

„Takže ona vás nikdy nevychovala?“

„Né, ona se mě rovnou zřekla. Normálně teďka, jak jsou teďka ty boxy, jak to testujou, se tam dá děcko, tak ona mě nechala rovnou v nemocnici, jak sem se narodil, tak mě tam nechala. Vzala si jako peníze od mého jako... jak to mám nazvat... tchán to nebyl... prostě ten co jí udělal... ten tatínek... Otčím... Né, to nebylo nic. On mě jenom udělal. A on potom řekl, aby ona neuváděla nikde jeho, vzala si dvacet tisíc od něj a nechala mě rovnou v nemocnici. Což v roce 52 bylo dvacet tisíc strašně moc. To vám řekne každé.“

Nedostudoval střední školu: ...„Já jsem nedostudoval.“... „A co jste studoval?“

„Slaboproud... protože na mě se muselo vybírat ve škole, v děcáku mi dávali samý starý hadry, hnusný, kradli, ty peníze co nám měli dávat, si dávali do kapsy a dávali nám, ještě snad poválečné zboží. Toho měli narvané sklady. A vždycky když jsem chtěl někam jet... od toho jsem si půjčil gatě, od toho boty... jo... to se šlo na výlety a na mě se vždycky vybíralo, což mi bylo velice nepříjemný, už oblečení nepříjemný, chodil jsem jak šupák, nejhorší šupák, ono to bylo nový, ale říkám, poválečný, takový, eště jak, co jsou dneska takový boty, takový ty bagančata, tak jsem chodil a to byla hrůza... „No a tehdy ředitel rozhodl, že budu dělat skláře, že se budu učit, a to jsem odmítl, nemám k tomu žádný vztah, no tak jsem řekl, že nikam nepudu, že radši pujdu dělat.“

Podle mého soudu je problémem nezaměstnanosti mimo jiné nestálost, vybíravost a neschopnost přizpůsobit se, což respondentu provází od dětství.

...„No a tehdy ředitel rozhodl, že budu dělat skláře, že se budu učit, a to jsem odmítl, nemám k tomu žádný vztah, no tak jsem řekl, že nikam nepudu, že radši pujdu dělat.“

...„A když jsem prostě zjistil, že ze mě dělají vola, tak jsem řekl, to já dělat nebudu a šel jsem pryč.“

...„chtěl jsem hlídat se psem, bezpečnostní služba... *Tak to oni berou zase ty mladší*... Ale oni by mě vzali, ale já jsem nechtěl toho psa. Pěkná potvora. Nebo mi takovou práci nabídli, jako že to nemůžu přijmout. Za třicet korun na hodinu. To mají Ukrajinci víc...“

...„no ale chci říct, myslel jsem si, že tady budu dělat to stejný, no nedělal jsem, tak jsem pak dělal prodavače, a oni pak měli kecy, že nechodím dělat v neděli, teda v sobotu a že dělám jenom na zkrácený úvazek, jako že dělají na mě. Jako že su, že dělám na zkrácený úvazek, já mám jako invaliditu, jo. A oni chtěli, abych pracoval s nima. Že na mě dělají. Já jsem řekl „Ne, vy na mě neděláte, já mám zkrácený úvazek a prostě já nejsem povinej dělat sobotu“. Tak jsem se pohádal s vedoucím, roztrhal jsem před ním ten list, záuční list na prodavače, kterej mi jako dali v Praze...“

2. výzkumná otázka: Jak situaci vnímá?

Svou situaci vnímá s celkem smířeným postojem. Jednak jej k tomu vede jeho tvrdá životní zkušenost již od dětství a jednak také jeho zájem o východní nauky, léčitelství, meditaci. Tvrdí, že má schopnosti již od malička. Nemá žádné zvláštní osobní potřeby.

Práci prý aktivně hledá proto, aby nemusel porušovat zákony své filozofie: „Ne, já práci hledám, hledám pořád, protože já chci něco dělat, a tohle bych měl jen jako.. *Takový koníček*.. Ne, ne, bokem, protože já chci mít výběr. Přejde ke mně člověk, já se na něho podívám a zjistím, že je to pěkněj hajzl a já ho musím léčit, protože nemám peníze. Protože jsem chuděj. Protože já má tři tisíce šest set důchod, a to je strašně málo, to není ani na nájem. No to je tak na ten nájem. A když zaplatím nájem, nic už mi nezbyde. Jako žádná koruna. A takže já bych chtěl mít právě na výběr, tebe vezmu, tebe nevezmu, ty si to prostě nezasloužíš, já tě opravím a ty budeš ještě větší hajzl (jakási spravedlnost?)... takhle bych Ti to řekl. A teď mi nezbyvá, teď denně porušuju zákony karmy, prostě radši léčím i ty, co si to nezaslouží, a proto já bych chtěl dělat, ale nemůžu. „Nikde mě nechtějí. Kamkoliv přijdu, třeba telefonicky „máme volný místo, ano, máme“, přijdu tam a „už je obsazeno“. Tady místo maséra, zavolám a oni „máme místo maséra, máme.“ Přejdu tam... a to je všude... všude zavolám a pak tam přijedu...“

Jako jeden z hlavních problémů své situace vnímá svou barvu pleti: „...Problém je v tom a to je barva. A všichni to víme, co je rasismus a nedá se prokázat.“, dále věk: „...věk tam hraje důležitou roli dneska asi, vezmou dvacetiletého kluka a ne padesátiletého starce“.

3. výzkumná otázka: Cítí se být stigmatizována? Jak definuje stigma?

Jeho životním posláním je být léčitелеm. Samotný fakt, že nemá práci, nevnímá jako stigma. Jako stigma vnímá svoji barvu pleti: „A při zájmu o zaměstnání to platí dvojnásob. Když jdou dva lidi, kteří mají stejné vzdělání, tak ani se nemusím ptát, koho vezmou, tmavého nebo světlého. (předsudky). No světlého.“

Mluví o ztíženém prosazování se „tmavých“ oproti „světlým“: „I když ten tmavej může být stokrát lepší, dokonce musí, to už je zákon, prostě, v tomto světě, musí být lepší a prokazovat daleko víc schopností než ten světlejší. Jakou výhodu má světlý? Protože mu stačí už jenom to, že je bílejš.“

Používá rozlišení My a Oni: „No ale MY se musíme daleko víc snažit a musíme být daleko lepší než ty ostatní abychom vůbec přežili. Jo. A stejně nás nikde nechtějí.“

Svůj problém rasové stigmatizace vnímá daleko více v prostředí „maloměsta“ (Brna): „Prostě v Praze, Praha byla dobrá v tom, že tam byli zvyklí na cizince, proto by to tam takovej problém asi nebylo, třeba jako na takovým maloměstě, jako v Brně. Ale tady jsou ty problémy velký a lidi na to nebyli zvyklí a tady bohužel ta xenofobie je velká. V Brně.“

4. výzkumná otázka: Cítí se být vyloučena ze sociálních sítí? Ze kterých sítí je vyloučena?

Kontakty si získává zejména přes léčitelství. Ty se nemění, ani při ztrátě zaměstnání. Jakoby zaměstnání bylo jen doplněk k léčitelství. V podstatě žádné zásadní sociální sítě spojené se zaměstnáním nemá.

V Praze uměl využívat sítě kontaktů a dokázal rozpoznat výhody minulého režimu, ale po přestěhování se do Brna se situace změnila: „... Tak já jsem si tady do dneška nezvykl. ()... Já jsem byl nedávno v Děčíně kvůli dědictví, protože mi umřela matka, já už jsem chtěl, jsem tam byl se ženou, „Praha hlavní nádraží“, teď jsem byl rozespalej a říkám „jdeme dom“, já jsem si myslel, že jsem doma.“... „*Takže vy jste spíš Pražák*...“... „Joo. Vždyť jo. Však jo. Protože já jsem tady nic nezažil. (Adaptace na nová místa...)“

5. výzkumná otázka: Cítí se být deprivována? Ve kterých oblastech prožívá deprivaci?

Podle jeho slov mu nic nechybí, chce hlavně pomáhat lidem.

Jako deprivaci vnímá nemožnost výběru klientů: „Přijde ke mně člověk, já se na něho podívám a zjistím, že je to pěkný hajzl a já ho musím léčit, protože nemám peníze. Protože jsem chudý. Protože já mám tři tisíce šest set důchod, a to je strašně málo, to není ani na nájem. No to je tak na ten nájem. A když zaplatím nájem, nic už mi nezbyde. Jako žádná koruna. A takže já bych chtěl mít právě na výběr, tebe vezmu, tebe nevezmu, ty si to prostě nezasloužíš, já tě opravím a ty budeš ještě větší hajzl (jakási spravedlnost?)... takhle bych Ti to řekl. A teď mi nezbyvá, teď denně porušuju zákony karmy, prostě radši léčím i ty, co si to nezaslouží, a proto já bych chtěl dělat, ale nemůžu. Deprivaci prožívá také z dlouhodobého odmítání na pracovním trhu“ „Nikde mě nechtějí. Kamkoliv přijdu, třeba telefonicky „máme volný místo, ano, máme“, přijdu tam a „už je obsazeno“. Tady místo maséra, zavolám a oni „máme místo maséra, máme.“ Přijdu tam... a to je všude... všude zavolám a pak tam přijedu... a nic...“

6. výzkumná otázka: Jaká je její referenční skupina?

Za referenční skupinu bychom mohli považovat sečtělé vzdělance, filozofy, jogíny, myslitele. Jeho snem je: „Být úplně nejlepší léčitel, nejdřív v Evropě, potom na světě. Moje filozofie, ..mír, láska, pomoc. Pomáhat lidem.“

Můj respondent je do značné míry mystik oplývající jistou dávkou romantismu a snění: „A ještě výhru, velkou výhru, sázet nemůžu, protože když začnu sázet, přestane se mi dařit, a v tom je právě ta karma, ty peníze bych nepotřeboval pro sebe, ale postavil bych si přírodní sanatorium a bylo by to zase pro pomoc lidem. Jó, že bych tam vlastně bydlel, dole by byla ordinace, lůžka, nahoře bych byl já, pozemek, kde by cvičili jógu. Jo a abych nemusel od lidí brát peníze, abych byl dostatečně bohatý a abychom nikoho nemusel nic brát, jen nějakou symbolickou částku“...

Klade důraz na morálku a ušlechtilost: „ To by mě nejvíc těšilo. I do toho nejchudšího člověka si musíš vzít nějaký obnos, jinak by si nevážil zdraví. Kdyby se za zdraví víc platilo, lidi by si ho víc vážili. To znamená, že oni si musejí vzít aspoň něco malého, aby ten člověk to nedostal úplně zadarmo. Cokoliv, kdokoliv dostane něco zadarmo, tak si toho neváží. No, a takže já bych si určitě bonus vzal, malej, říkám malej, ale abych byl nezávislej, to znamená že... to je ta nezávislost no. Já bych si peníze měl proto, abych mohl pomáhat lidem. To znamená, nic nechci pro sebe.“

7. výzkumná otázka: Jaká je její představa o spravedlivé sociální politice?

Přístup státu a sociální politiky obrací v první řadě směrem vůči dětem: „ ... No proč dnes se nerodí děti... protože by je neuživili. Však kolik stojí jedno dítě. Do deseti let, pak tam je dvanáct, patnáct, osm... ano, na dvacetiletý dítě, který chodí do školy, je napsána částka osm tisíc. Tak kdo dneska chce děti? Kdo to má uživit? Ptají se těch matek? Kolik dají za toto, kolik dají za to, kolik za to a tak dále? To je hrůza...“

Na otázku o porovnání bývalého režimu s dnešním kapitalistickým, výhod a nevýhod odpovídá: „ ... Ne, nejsou výhody, ne. Ne já si vůbec nestěžuju.“

Ale při narážce na sociální oblast vzhledem k invalidům vzpomíná na jednu výhodu: „Jediná výhoda byla, která dneska není. Byty. Byty. Byly byty.“ ... „... JÁ!, člověk, který myslí za dva, jsem měl podepsané dvě žádosti, jednu u podniku, jednu na Praze 5. Když ti mně řekli, „ne, my ti byt nedáme, tak já jsem šel na Prahu 5. „Cože..?“ ... “Vy jste měl dvě žádosti na byt?“ ... “No to ano neříkejte nikomu! Nemůžete mít dvě žádosti“ ... (mohl by vyprávět pohádky...)... No a měli jsme byt v Praze...“

8. výzkumná otázka: Jaké jsou její strategie zvládnání nezaměstnanosti?

Strategií zvládnání nezaměstnanosti jsou jistě jeho duchovní zájmy, snaha vzdělávat se, čtenářská vášeň a celkově bohatý vnitřní život. Životní zkušenost z dětského domova a dospívání bez rodičů z něj jistě také udělaly člověka odolnějšího vůči stresu a problémům:

„Já jsem hodnej, slušnej člověk a mrzí mě, že takový hovada se snaží mě vždycky srážet... to se jim stejně nepovede... nepovede se jim to... nikdy... já jsem velice silnej... Ale už jsem prožil takovej život tvrdej, že mě nic nepřekvapí. Jo, od šestnácti let sám se žívím, já se šatím, jo a takové zkušenosti co jsem zažil... ostatní chodili na pivo a já jsem si četl, vzdělával jsem se... já jsem říkal „nesahej na mě“... a oni „to si myslíš, že jsme lepší než ty?“... já říkám „Proč já jsem lepší?“... Já jsem si četl, oni se vrátili z hospody, já jsem si četl, vzdělával jsem se, sám pro sebe, protože jsem věděl, že jsem někde udělal chybu, v tom děcáku, protože, tam nás jenom týrali a mlátili a já ještě vzteky na to „když mě budete mlátit, tak se nebudu učit“.

Bohužel, já jsem pochybil proti sobě. *To člověk pochopí až později...* Později, ano... a mrzí mě, že mi to vzdělání někdy chybí, a když člověk nemá vzdělání, tak nezežene práci. Tím je to vlastně horší, jo, a dneska... jak bych to řekl... v kapitalistickém systému, pokud nemáš vzdělání, tak prostě (chápe svoji situaci a chyby) jsi úplně.. v prdeli...“

„*A kde se ve vás vzala taková ta touha se vzdělávat a být lepší než ostatní...*“

„Samo. Samo od sebe.“

„*Možná jak máte ty schopnosti léčitelský, tak to tak jako samo...*“

„Samo od sebe. Vždycky jsem chtěl být lepší než ostatní. Ve mně je vlastně ta soutěživost pořád. Vždycky chci být lepší. To říkám vždycky všem svým známým, že umím toho strašně málo a život je strašně krátkej, a aby člověk věděl hodně, kdybych tady žil do osmdesáti, pořád budu vědět strašně málo.“